

DNI ASTRONOMII I ASTRONAUTYKI 1978
505 ROCZNICA URODZIN MIKOŁAJA KOPERNIKA

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

526453

MEDALE I MEDALIONY

o tematyce kopernikowskiej

WYSTAWA ZE ZBIORÓW
MUZEUM OKRĘGOWEGO W TORUNIU

MUZEUM WARMII I MAZUR W OLSZTYNIE
O L S Z T Y N 1 9 7 8

Wystawę pt. „Medale i Medaliony o tematyce kopernikowskiej” ze zbiorów Muzeum Mikołaja Kopernika — Oddział Muzeum Okręgowego w Toruniu zorganizowało Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, w gotyckich salach zamkowych z okazji dorocznych Dni Astronomii i Astronautyki 1978 oraz dla uczczenia 505 rocznicy urodzin wielkiego astronoma.

Prezentuje ona wybrany zespół najciekawszych medali i medalionów (ok. 300) zadedykowanych autorowi dzieła „De revolutionibus...” z różnych okazji. Medale te upamiętniają rocznice urodzin i śmierci astronoma, jubileusze miast, w których żył, fundację pomnika czy muzeum jego imienia oraz zjazdy towarzystw związanych z różnymi dziedzinami jego wielostronnej działalności.

526453

Uczczenie pamięci Mikołaja Kopernika w medalierstwie w przeciwieństwie do takich dziedzin sztuk plastycznych jak grafika, czy malarstwo nastąpiło o około dwa wieki później. W wielu wypadkach inspiracją dla medalierów były starsze ryciny, dzieła malarskie, rzeźbiarskie, a niejednokrotnie nawet współczesne powstawaniu medalu.

Najstarsze medale dedykowane Mikołajowi Kopernikowi wydane zostały w Gocie (NRD) około 1730 r. według projektu Chrystiana Wermutha (1661—1739) oraz w Instytucie Francuskim w Paryżu, w I ćw. XIX w., w pracowni projektowania medali okolicznościowych, utworzonej z inicjatywy Napoleona przez Amadee Durand'a (1789—1873). W latach 1818—1820 powstała tu seria medali z imaginacyjnym wizerunkiem wielkiego astronoma odbiegającym od wszystkich dotychczasowych jego podobizn. Autorami ich projektów byli wybitni medalierzy: Luis Michel Petit (1791—1844), Godel, Mathias Nicolaus Marie Vivier (1788—1859) oraz sam wydawca Amadée Durand (1789—1873).

W Polsce pierwszy medal ku czci Mikołaja Kopernika zawdzięczamy inicjatywie Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, które w 1830 r. wydało dwie wersje medalu

W. 1870/80

według projektów Władysława Oleszczyńskiego (1807—1866) i Józefa Mainerta (1812—1872), upamiętniającego odsłonięcie jego pomnika przed pałacem Staszica w Warszawie.

Obchody trzechsetnej rocznicy śmierci wielkiego uczonego w 1843 r. zostały obok publikacji i druków okolicznościowych trwałą dokumentacją w postaci dwóch medalików wykonanych przez Józefa Mainerta (1812—1872) i Fabrykę Guzików Münheimera w Warszawie.

W 1873 r. z okazji czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Poznaniu i w Krakowie uczczono pamięć twórcy teorii heliocentrycznej m.in. przez wydanie medali okolicznościowych z jego podobizną według projektów Fryderyka Wilhelma Belowa (1822—1895) i Jana Nepomucena Langerera (1838—1870).

Powstanie w II poł. XIX w. pierwszych muzeów, licznych towarzystw gromadzących pamiątki historyczne związane z dziejami własnego narodu oraz kolekcji prywatnych — stały się momentem wykorzystanym przez zakłady odlewnicze i grawerskie, które zaspokajały popyt m.in. na medale i plakietki okolicznościowe. Z tego okresu obok medali jubileuszowych z 1873 r. mamy do odnotowania kilka zrealizowanych inicjatyw.

Do najwybitniejszych osiągnięć medalierstwa o tematyce kopernikowskiej w II poł. XIX w. poza granicami Polski zaliczyć należy medal czterech uniwersytetów włoskich w Bolonii, Ferrarze, Padwie i Rzymie wybity w 1879 r. z okazji otwarcia Muzeum Kopernika w Rzymie według projektu Giovanniego Vagnettiego (zm. 1899 r.).

Pierwsze dwudziestolecie XX w. nie przyniosło żadnych rewelacyjnych rozwiązań w sztuce drobnego reliefu z podobizną wielkiego uczonego. W twórczości poszczególnych artystów uprawiających ten rodzaj sztuki pojawiają się gipsowe projekty, które przeważnie nie doczekały się odlania w trwałym tworzywie i rozpowszechnienia.

Czterysta pięćdziesiąta rocznica urodzin astronoma w 1923

roku w tej dziedzinie nie została zadokumentowana medalem rozpowszechnianym w dużej ilości jak to miało miejsce w 1873 r. podczas jubileuszu 400-lecia jego urodzin. Podczas II wojny światowej w 1943 r. przypada 400 rocznica śmierci twórcy systemu heliocentrycznego, którą mimo zawieruchy wojennej w Londynie upamiętniono medalem sygnowanym monogramem W. J. (Wojciech Jastrzębowski). W okresie XXX-lecia PRL medalierstwo stało się nieodłączną częścią sztuki najnowszej. Zasięgiem działania objęło dokumentację wszystkich dziedzin życia społecznego. Na przykładach medali o tematyce kopernikowskiej możemy prześledzić metamorfozy, jakie zachodzą w tej dziedzinie sztuki, w której na płycie metalu czy innego tworzywa koegzystują elementy rzeźby, malarstwa i grafiki

wzajemnie się przenikające. W sposobie ich rozwiązania formalnego widzimy dwutorowość. Z jednej strony zachowana zostaje tradycyjna forma wychodząca z tła płaszczyzny, na którą nałożone są spłaszczone elementy takie jak interpretacja głowy, popiersia czy całej postaci — ujęte frontalnie lub z profilu, obwiedzione napisem otokowym. Podobny schemat widoczny jest w potraktowaniu odwrotnej strony medalu. Ten nurt zaprezentowali w swych medalach z podobizną Mikołaja Kopernika wykazując się doskonałością opanowania warsztatu rzeźbiarskiego, Franciszek Habdas (ur. w 1906 r.) i Franciszek Kalfas (ur. w 1898 r.). Natomiast poszukiwania artystyczne w ostatnio minionym dziesięcioleciu idące w różnych kierunkach spowodowały w medalierstwie zerwanie z tradycyjną formą krążka, owalu czy czworoboku, a zastąpienie jej nieregularnym trapezem, rombem, kształtami opływowymi niejednokrotnie z przebitymi otworami.

Wprowadza się obok metalu inne materiały, takie jak glina wypalana i specjalnie szkliwiona, tworzywa sztuczne i.t.p. Widoczna jest różnorodność traktowania zróżnicowanych form odlewanych ręcznie czy celowanych i patyno-

wanych przez samych artystów, w krótkich seriach autor-
skich. Przejawiają się dążenia do odplaszczenia medalu,
tendencje do deformacji i stylizacji oraz do posługiwania
się symbolami. Te poszukiwania artystyczne idące w róż-
nych kierunkach wywołały na łamach publikacji porusza-
jących problematykę medalierstwa współczesnego szeroką
dyskusję, do której materiału dostarczają ogólnopolskie
konkursy, przeglądy medalierstwa organizowane w Muzeum
Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu oraz wystawy indy-
widualne poszczególnych artystów.

Obydwa nurty występujące we współczesnym medalierstwie
zarówno tradycyjny, jak poszukujący nowych rozwiązań
formalnych, możemy prześledzić na przykładzie medali
ostatnio wybijanych przez Mennicę Państwową w Warsza-

wie w większych nakładach, jak również odlewanych
w krótkich seriach przez artystów wszystkich ośrodków
twórczych dla uczczenia 500 rocznicy urodzin Mikołaja Ko-
pernika.

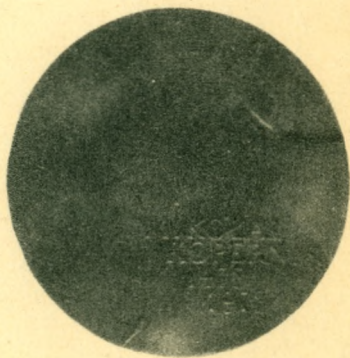
Plon wydanych w latach 1971—1974 z tej okazji medali
zarówno w Polsce, jak i zagranicą przekracza trzykrotnie
ich liczbę w stosunku do okresu z lat 1730—1970. Na czo-
łowe miejsce wysuwają się emisje bardzo starannie za-
projektowane przez takich medalierów jak Edwarda Gorolá
(Warszawa), Annę Jarnuszkiewicz (Warszawa), Stanisławę
Wątróbską (Warszawa), a powstałe w Mennicy Państwo-
wej w Warszawie, która wydała w okresie XXX-lecia PRL
27 medali zadedykowanych twórcy teorii heliocentrycznej,
w tym większość dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu
w 1973 r.

W twórczych środowiskach artystycznych Krakowa, Poz-
nania, Warszawy i Wrocławia przede wszystkim zasługują
na uwagę krótkie serie medali jubileuszowych poświęcone
wielkiemu astronomowi odlane przez najwybitniejszych
medalierów polskich takich jak Bronisław Chromy (Kra-
ków), Józef Stasiński (Poznań), Barbara Lis-Romańczuk

51 - 526453
(Olsztyn), Franciszek Habdas (Warszawa), Anna Jarnuszkiewicz (Warszawa). Nie ograniczają się one wyłącznie do przedstawiania podobizny astronoma, ale wzbogacane są o elementy ilustrujące rozwój myśli kopernikowskiej w powiązaniu z osiągnięciami Międzynarodowej Współpracy w badaniach kosmosu, dla których fundamentem stała się teoria heliocentryczna Mikołaja Kopernika.

Poza granicami Polski 500-lecie urodzin wybitnego uczonego upamiętniały medalami następujące państwa: Anglia (Polonia), Australia, Czechosłowacja, Francja, Meksyk, Portugalia, Włochy, USA, ZSRR.

Na podstawie wystawionego przeglądu medali widzimy, że wybitna indywidualność Mikołaja Kopernika fascynowała medalierów na przestrzeni ok. 250 lat, nie tracąc na aktualności do dnia dzisiejszego.

Spis ilustracji:

1. Edward Gorol, „XXX-lecie Muzeum Mazurskiego w Olsztynie”, 1975, śr. 70 mm, tombak, fot. Zbigniew Smoliński (na okładce).
2. Christian Wermuth (1661—1739), „Nicolaus Copernicus Mathematicus”, ok. 1730, śr. 33 mm, cyna, fot. Zbigniew Smoliński.
3. Louis Michel Petit (1791—1844), „Nicolaus Copernicus”, 1818, śr. 41 mm, brąz, fot. Zbigniew Smoliński.
4. Władysław Oleszczyński (1807—1866), „Medal z okazji odsłonięcia pomnika Mikołaja Kopernika w Warszawie”, 1830, śr. 60 mm, brąz, fot. Zbigniew Smoliński.
5. Fryderyk Wilhelm Below (1822—1895), „400-lecie urodzin Mikołaja Kopernika”, 1873, śr. 65 mm, biały metal, fot. Zbigniew Smoliński.
6. Edward Łagowski, „Mikołaj Kopernik 1473—1973”, 1973, śr. 70 mm, tombak, fot. Zbigniew Smoliński.

JANINA MAZURKIEWICZ

Biblioteka Główna UMK

300045058801